

* Vokiečiai mane laikė komunistu, komunistai - fašistu. * Kai Tėvynės neturi, yra nelaimė. Su Jonu Šliūpu bendravome - užeidavo. * Klajonių metais blogo žmogaus nesutikau: ir kinai, ir japonai yra nuoširdūs, tik nereikia jų įžeisti. * Sūnus Jungtinėse Valstijose uždirba po 20 dolerių per valandą, turi savame name 13 kambarių.

Algirdas VASERIS

Prisimename, per pirmąjį sąjūdinių suvažiavimą Gabrielius Milašius iš Palangos rodė Kolymos tremtinio drabužius. Tada išgirdau, jog šis žemaitis buvo nuteistas sušaudyti du kartus: vokiečių ir rusų. Už ką?

Parpo susirasti šį žmogų. Nurodytame bute Milašiaus nebuvo, čia jis negyveno, bet čia jau gavau tikslų adresą. Netyčia taip išėjo ar... konspiracija? Greičiau įprotis, nes Antrojo pasaulinio karo metais "pasakų namelis" Simpsono gatvėje Nr. 19 kai kam buvo ypač svarbus. Hitlerininkų žvalgyba, išaiškinusi šį adresą Švedijoje, apsidžiaugė ir Gabrielių Milašių areštavo. Iki sušaudymo "komersantas" buvo uždarytas Dimitrave, bet... pabėgo. Slapstėsi Nasrėnų miškuose, arčiau gimtinės. Jo tėviškė tenai, kur dabar įkurtas vyskupo Motiejaus Valančiaus memorialinis muziejus, tik gyvenamasis namas stovėjęs galų į vieškelį.

Gal priešinimasis hitlerininkams yra netiesa, devintą dešimtį įpusėjusio tėvuko vaizduotė? Anaipol. Vienas pagrindinio organizatorių Algirdas Vokietaitis 1983 metais Čikagoje išleido knygą "Laisvės besiekiant", kurioje nušviečiamas Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos įnašas į antinacinę rezistenciją. Joje paties autoriaus ranka įrašyta dedikacija: "Brangiam Lietuvos rezistencijos kovų draugui Gabrieliui Milašiui...". Kalifornija, 1989 metai, lapkričio 15 diena. Šito gal per mažai, norint ką įtikinti, tuo labiau, kad pats Palangos gyventojas knygoje vardu

Dukart nuteistas sušaudyti

Kalinyas Gabrielius Milašius (kairėje) Kolymoje su ukrainiečiu Jefimu Pagonec'u

ir pavarde neminimas. Kodėl? Bijota komplikacijų, mat knygos išleidimo metais iki pertvarkos, viešumo buvo dar toloka. Jeigu kada išeis antrasis knygos leidimas, šis skriauda palangiškiui bus atitaisyta, tai Algirdas Vokietaitis patvirtino specialiu raštu, išsiųstu Palangon šių metų sausio 18 dieną: "1943 metais p. Gabrielius Milašius buvo pagrindinės organizacijos LLKS ryšininku Palangoje ir daug rizikavo slėpdamas savo namukę LLKS veikėjus 1943 metų vasarą, jų tarpe ir mane".

Šitaip buvo su naciais. Jiems

įsitvirtinus prie Klaipėdos, pagrindininkas grįžo namo: nenuėjau nieko, neįtarė. Atrodo, raudoniesiems nebuvo prasikaltęs. Tie galvojo kitaip ir čiupo Gabrielių Milašių dar "karštą", o 1945 metų vasario 17 dieną nuteisė sušaudyti, konfiskuojant turtą. Vėliau bausmė pakeista dešimčia metų kalėjimo lageriuose. Kaip suspėta nusikalsti? Bene kas žino. Įtartinas, ir tiek. Liaudies priešas, buržuju. Iš gausios ir neturtingos šeimos, tas tiesa, bet kaip prasišlyveno: Klaipėdoje prieš karą dvi manufaktūros parduotuves turėjo,

tris pardavėjas samdė, prekybiniai ryšiai su anglais, su kitais. Dar vokiškai laisvai kalba. Kur išmoko, kokių tikslų? Prisipažink, arba prie baltųjų meškų atsidursi, o tavo žmona, lenkų kilmės dvarininkaitė čia galą gaus.

- Taip ir atsitiko - nuteisė, ištrėmė, nes turtingi buvome labai: trys namai Palangoje, o prekiavimo metais vien apyvartinio kapitalo per pusę milijono litų. Sąžiningai uždirbti ar ne - niekas to neklausė.

Prasidėjo Milašiaus kalvarijos. Du mėnesius vežė Magadano sritin. Kiek vargo kelionėje patirta, kas beapsakys, kas aprašyti įstengs!? "Vaikščioti nepajėgėm". Vėliau kiek atsigauta, statybose dirbti pradėta, parduotuvėje. Siuntiniai iš Lietuvos gelbėjo. Žmona Joana su dviem mažais vaikais - pas savo tėvus Judrėnuose. Atrodo, kam ji begalėjo užklinti. Vis dėlto atėjo naktį, išsivedė ir netoli bažnyčios... nušovė. Kas - kieno paklausi?..

Dvylika sunkių metų išgyventa be Tėvynės, o jos neturėti yra nelaimė. Taip sako Milašius dabar, tvirtindamas, jog gėdos lietuviams ir Lietuvai niekada nepadaręs. Jokiais laikais, jokiais sunkmečiais šventinė demonstracija neidavęs, likimo broliams nepriekaištaudavęs: kam tu, Steponai, tą Molotovą velki? Kam Chruščiovą, Bulganiną? Kodėl man neįbruko - kategoriškai atsisakiau.

Šiaip jau tremtyje su visais sugyvenęs, nė vieno blogo žmogaus nesutikęs. Japonai, kinai kokie draugiški, tik nereikia jų įžeisti. Gerbk jų tradicijas ir jie tavąsias gerbs. Atsisveikinant ašaras braukė. Buvo tada 1957-ų žiema. Sugrįžo Palangon, o čia niekas nenori registruoti. Nė kur gyventi duoda. Laimė, padėjo komunistas Stasys Anužis. Antanina Bobelienė. Bene labiau - šiai gelbėjo rusė Antanina Kriščiūnina. Ji pirmoji patarė: susikalk pašūrę prie davalyno ir priregistruosime. Taip ir užsikabinęs pajūryje. Dirbęs, vaikai vidurinę mokyklą lankė. Sūnus Jonas aukštojoje studijuoti tik Leningrade galėjęs, o Lietuvoje, matote, per prastas. Jeigu šitaip, tai žinokitės - išvyko pas senelius Lenkijon, o iš čia - į Jungtines Valstijas. Daug jau

metų gyvena Kolorado Springse, puikus specialistas kompiuterių gamybos įmonėje. Ką jis ten atrado, patobulino ar išrado - nemokama kelionė po Europą gavo. Priedas prie premijos. "Juokiausi - tu į Lietuvą atvažiuok. Neįsileidžia..."

Jungtinės Valstijos Gabrielių Milašių išleido. Praėjusią žiemą. Tris mėnesius pas sūnų svečiavosi, seserį Oną Dikienę Čikagoje aplankė. "Va, kelionės prisiminimas", - rodo į koją, nes slubuoja. Sūnaus namų kieme buvęs ledukas, slystėlėjo ir... veržia dabar bintu kaip Sabonis. Vieni niekai

palyginti su tuo, kiek pamatyta, su Bernardu Brazdžioniu atminčiai nusifotografuota, bendri pažįstami prisiminti.

Rašys laišką. Sūnui. Naujienų yra. Rugpjūčio pradžioje atgavo "pasakų namelį". Atgavo iš valdžios. Tiksliau, iš Teresės Elžbietos Venclovičienės. Sutiko moteris atiduoti, iš savivaldybės gavusi 10 810 rublių. Sako, tiek mokėjusi buvo, kai pirko. "Nežinau, netikrinau. Man dabar svarbu, kokią reikės remonto. Ir ką daryti su tuo stulpeliu-bareljefu, kuriame žodžiai: "Siame

name 1957-1970 metais su pertraukomis gyveno ir kurė Lietuvos TSR liaudies rašytojas A. Venclova". Tu rašytoją prisimeni? Juk nubėgdavai, iš berniokiško smalsumo. Namo raizinių pasižiūrėti, gėlynų. Ir jo, įžymybės, berašančio. Kartą neiškentei: "Dėdė! Čia mano tėvo namas". Nieko į tai rašytojas, tik ėmė rodyti tau užsienietiškus pieštukų, parkeriukų nuogybes. Taip buvo, bet ką, sūnau, bepadarysi. Turbūt nerausiu nė stulpelio to. Tegul būna. Kiti sako, puikiausia reklama, jeigu vilą kada vasarotojams išnuomotumėte. Gal

ir teisybė. Bet pirma remontas. Prieš karą jis kainavo 10 tūkstančių litų, vila atrodė bene gražiausia Palangoje. Ir vertingų knygų joje buvo per tūkstantį - kažkas išgrobstė. Iš kur žinau? Atmintį tebeturiu, nesu dar tiek senas. Ir mano užrašai tą patį liudija. Kiekvieną dieną pasižymiu, kas atsitiko, ką dariau, ką pagaliau. Jau gal šimtą sąsiuvinį turiu. Įprotis. Komersanto, prekybininko. Po mano mirties, kažkas turės vargo. Kol viską perskaitys, kol viską perpras..."